

ÜHEKORDSETE NÕUDE VABA HIIUMAA

Kontseptsioon ja tegevuskava

"See on iseenesestmõistetav, et käsitööjook läheb klaaspudelisse. Plastpudel ja alumiiniumpurk ei tule kõne allagi. Degustatsiooni on klaasist pakkuda ka palju peenem kui ühekordsest topsist! Prügiga ei ole vaja pärast tegeleda. Elu on palju lihtsam."

*Heli Hahndorf, Hiiumaa
käsitöölimonaadid, Heltermaa
Käsitöömaja*

Dokument on valminud SA Hiiumaa Arenduskeskuse tellimisel ja selle valmimist on toetanud Keskkonna-investeeringute Keskus. Ettevõtete tegevuskava (lisa 2) on valminud Break Free From Plasticu projekti "Rethinking plastic: a cornerstone to a succesful EU circular economy and decarbonisation agenda" abil, mida on rahastanud Plastic Solutions Fund.

Koostanud **Teeme Ära Sihtasutus** järgnevate dokumentide põhjal:

Teeme Ära SA, 2020 *The Keep It Clean Plan*ⁱ
Zero Waste Europe, 2023
*ERIC (Elevating Reuse in Cities)*ⁱⁱ

#BreakFreeFromPlastic

August 2023

Teeme Ära Sihtasutus
Rg-kood: 90010442
Telliskivi 60a, Tallinn 10412

Küsimused ja kommentaarid:
info@letsdoitfoundation.org

Siinne dokument esitab ettepanekuid ja soovitusi era- ja avaliku sektori asutustele sobivaimateks võimalusteks, kuidas saavutada ühekordsetest nõudest vaba Hiiumaa. Tihedalt seotud tegevusena on lisaks kirjeldatud kilekottide ja ühekordsete toidupakendite vähendamist. See saab olla aluseks kohalike strateegiate ja ettevõtluse arendamisel ja riiklike siduvate eesmärkide täitmisel. Kontseptsioon ei anna ülevaadet kõigist ühekorra-plasttoodete tarbimise ja tootmise vähendamise meetmetest.

SISUKORD

MÕISTED	1
SISSEJUHATUS.....	2
VÕTMESOOVITUSED.....	4
1. JÄÄTMETE ENNETUS, KORDUSKASUTUS JA RINGLUSSEVÕTT	5
1.2. LÄHTEOLUKORD HIIUMAAL.....	9
1.2.1. JÄÄTMETEKE	10
1.2.2. REGULATSIOONID JA RAAMISTIKUD	10
1.2.3. KÜSITLUS JA INTERVJUUD	12
1.2.4. TARISTU, VAHENDID, KULUD	14
2. KONTSEPTSIOON: SÜSTEEMNE JUHTIMINE	18
3. TEGEVUSKAVA: TEADLIKUD ROLLIPÕHISED TEGEVUSED.....	21
HIIUMAA ZERO WASTE TEEKONNAL.....	26
KOKKUVÕTE	27

VIITED

LISA 1. JUHENDID
LISA 2. TEGEVUSKAVA NÄIDIS PAKENDI-ETTEVÕTTELE
LISA 3. KÜSITLUSE VORM

MÕISTEDⁱⁱⁱ

Pakend – pakend on mis tahes materjalist valmistatud toode, mida kasutatakse kauba mahutamiseks, kaitsmiseks, käsitlemiseks, kättetoimetamiseks või esitlemiseks selle kauba olelusringi vältel: toormest valmis kaubani ning tootja käest tarbija kätte jõudmiseni.^{iv}

Pakendiettevõtja – pakendiettevõtja on isik, kes majandus- või kutsetegevuse käigus pakendab kaupa, veab sisse või müüb pakendatud kaupa.

Joogitops – korgi või kaanega joogianum, mis on mõeldud kas täitmiseks müügikohas või mida müüakse eraldi isiklikuks tarbeks.

Toidupakend – kaanega või kaaneta anum, millest pakutakse kohapeal või kaasavõtmiseks valmistoitu, mida tavaliselt tarbitakse samast anumast uuesti küpsetamata, keetmata või soojendamata. Toidupakenditeks ei loeta joogipakendeid, taldrikuid ega toitu sisaldavaid pakke või pakke-materjale.

Kilekott – plastkandekott, mille liigid on järgmised:

1) õhuke plastkandekott – õhem kui 50 mikronit;

2) eriti õhuke plastkandekott – õhem kui 15 mikronit, seda kasutatakse hügieeni tagamiseks või lahtise toidukauba esmaseks pakendamiseks, kui see aitab vältida toidu raiskamist;

3) oksüdantide toimel lagunev plastkandekott – valmistatud plastist, mis sisaldab mikroosakesteks lagunemist põhjustavaid lisaaineid (keelatud turule lasta pärast 1. maid 2023).

Laiendatud tootjavastutuse põhimõte – pakendiettevõtja on kohustatud tagama turule lastud pakendatud kauba pakendi ja pakenditest tekkinud jäätmete käitlemise ning kandma selle kulud.

Pakendi turulelaskmine – importija (nt jaekett) või toote tootja (nt tootlustaja) teeb pakendi esmakordselt turul kättesaadavaks.

Avalik üritus – avalikkusele avatud üritus. Avalikel üritustel korduskasutuse nõude rakendumine ei ole seotud sellega, kas avaliku ürituse korraldamiseks on vaja taotleda kohaliku omavalitsuse luba. Näiteks kui teatris, kinos või mõnes muus avalikus kohas toimub avalikkusele avatud üritus, siis saab tõlgendada seda avalikuks ürituseks korrakaitseaduse kohaselt. Kui avalikus kohas toimub üritus, mis ei ole avalikkusele avatud (juurdepääs üksnes kitsale ringile inimestele, näiteks kutsetega), siis ei loeta seda seaduse mõttes avalikuks ürituseks.^v

Pakendi mõiste ja sellega kaasnevad kohustused võivad tekitada segadust nii tarbijates kui ka kauplejates endis. Eriti väikeste koguste puhul ei tajuta, et ollaksegi juba kasutaja või turule laskja, ega arvata, et igäihe käitumise muutumisel on mõju. Muutused algavad aga igäihe pingutustest ning suurte muutuste juhtimiseks on vaja, et soovitud käitumist toetataks igal tasandil ja igas tarbimise ja kauplemise olukorras.

SISSEJUHATUS

Hiiumaad hinnatakse puutumatu looduse pärast. Hiiumaal toodetud ja/või hiiumaisest toorainest valmistatud kvaliteetsele tootele või Hiiumaal pakutavale teenusele on võimalik taotleda ja omistada Hiiumaa roheline märk. Green Destinationsi hinnangul on pärandihoidlikkus ja turismi strateegiline juhtimine Hiiumaal rohesaarena kuldtaseme vääriline. Hiiumaa koos ümbritseva mereala ja laidudega on UNESCO biosfääri programmiala. See tähendab, et looduse hoidmise kõrval peab saarel olema hea olla ka inimesel, niihästi külalisel kui ka kohalikul^M.

See kontseptsioon ja tegevusplaan toetab Hiiumaa kui rohelise elupaiga ja sihtkoha jätkusuutlikkust. Plastireostus on kujunenud nüüdisaja üheks suurimaks keskkonna-probleemiks, mis kahjustab nii ökosüsteeme kui ka inimese tervist. Kuigi koristusaktsioonid on maailmas aktiivselt levinud, ei ole toimunud läbimurret plasttoodete jäätmevoogude reostuse vähendamisel, mida põhjustab näiteks ühekordseks kasutamiseks mõeldud toodete ületootmine ja tarbimine. Siinses dokumendis käsitletu puudutab otseselt järgmisi Euroopa ja Eesti eesmärke ning ettevõtjatele laienevaid kohustusi.

1. 2026. aastaks peab olema ühekordsete toidupakendite ja joogitopside tarbimine oluliselt vähenenud võrreldes 2022. aastaga.
2. Õhukeste plastkandekottide (kilekottide) tarbimine peab jääma alla 40 koti inimese kohta aastas.
3. Kõik pakendeid ja plastkandekotte turule laskvad ettevõtted peavad need riiklikusse pakendiregistrisse deklareerima hiljemalt 31. märtsil 2024.
4. Joogitopside ja toidupakendite tarbimise ambitsioonikat ja pidevat vähenemist kajastav meetmete tegevuskava pidi olema selles valdkonnas tegutsevatel ettevõtetel koostatud 1. septembriks 2023.

Kohalikel omavalitsustel on määrav roll plastireostuse probleemi lahendamisel, aga ka potentsiaal pakkuda kestlikke lahendusi, mis jäätmetekke vältimisele kaasa aitavad. Reguleerimised, taristu ja koostööalgatused võimestavad kohalikke inimesi, ärisid ja organisatsioone panustama jäätmetekke vähendamisse ja juurutama korduskasutuslahendusi.

Kontseptsiooni ja tegevusplani koostamisel on lähtutud Euroopas levinud parimast kogemusest ning ambitsioonikaimate omavalitsuste tegevuskavadest. Ettepanekutes on arvestatud Hiiumaal tegutsevate asutuste esindajatelt kuuldu ja paikvaatlustel nähtuga. **Hõlmatud on kõik asutused, kelle tegevuses on kasutusel ühekordsed nõud, toidu- ja joogipakendid ja/või kilekotid, sõltumata tekkivate jäätmete mahust.** Hõlmatud ei ole muud jäätmeliigid, laiemalt jäätmehooldus ega tööstusjäägid, millega tegelemine vajaks eraldi analüüsi ning teistsugust lähenemist eesmärgiga kaardistada

jäätmetekke vältimise, ringdisaini ja tööstussümbioosi võimalused.

Seda dokumenti saab võtta aluseks strateegiate loomisel; siin on nimetatud suurima mõjuga meetmed, mille juurutamisel kohalikul tasandil on võimalik vähendada ühekordsete nõude kasutamist võtmesektorites ja juhtida muutusi kohalike elanike tarbimisharjumustes. Kirjeldatud eesmärkide kinnistamisel regulatsioonidesse on kohalikul omavalitsusel õiguslik alus oma strateegilisi eesmärke sihipäraselt ellu viia; nõuda seotud osalistelt oma rollidele vastavat tegevust ning rakendada meetmeid nende tegevusetuse korral. Selged eesmärgid, sanktsioonid ja mõõdetavus juhtimissüsteemides annavad võimaluse pikaajaliste plaanide loomiseks, millest otsustajad tulevikus ka kinni peaks, et riiklike ühekordse plasti vähendamise eesmärkide poole püüeldaks järjepidevalt ning jõutaks ka nende saavutamiseni.

Siinses dokumendis esitatud ettepanekute ja soovitude mõju Hiiumaa vallale valdkonniti:

- **Keskkonnakaitse** – ambitsioonikad korduskasutuse ja jäätmeennetuse regulatsioonid vähendavad oluliselt kohapeal tekitatud plastijäätmeid, mille tagajärjel väheneb reostuskoormus kohalikele ökosüsteemile, veekogudele ja elupaikadele.
- **Kulude vähenemine** – korduskasutussüsteemide juurutamine on sääst omavalitsusele ja selle kodanikele. Ühekordsete plastitoodete tarbimise vähendamine vähendab jäätmehoolduskulusid - eeskätt jäätmete kogumise ja koristuse kulusid.
- **Majanduslikud võimalused** – korduskasutussüsteemide juurutamine loob uusi majanduslikke võimalusi juba tegutsevatele äridele, uutele ettevõtjatele ja kogukondadele. Seeläbi on võimalik arendada kohalikke ringmajanduslahendusi ja toetada uuenduslike ja kestlike ärimudelite teket, mis kaasneb pakendite ja kottide korduskasutusega. Seejuures saab luua saarel uusi töökohti ning tekkida huvi uutesse kestlikesse äridesse investeerida.
- **Kogukonna kaasatus ja võimestamine** – tänu kohalike elanike, koolide ja organisatsioonide aktiivsele osalemisele ühekordsete nõude ja kilekottide ennetuses suureneb kogukonnatunne ja valmisolek edasiviivate tegevuste arendamiseks.

VÕTMESOOVITUSED

SÜSTEEMNE JUHTIMINE

- Strateegilistes dokumentides on seatud mõõdetavad eesmärgid konkreetse tähtajaga ühekordsete nõude ja kilekottide vähendamiseks.
- Kõik avaliku raha eest soetatav ja hangitav eelistab eranditult kordussüsteemide arendamist ning välistab ühekordsed nõud ja kotid.
- Avalikus ruumis on nähtaval joogikraanid ja korduspakendite tagastamissüsteemid.
- Koostööd tehakse tootjate, poodide, teenusepakujatega Hiiumaal (hea tahte lepped, projektipartnerlused jm)
- Avalikkust teavitatakse kestlikest lahendustest ja plastireostuse probleemist.

TEADLIKUD ROLLIPÕHISED TEGEVUSED

- Avalikud asutused ei kasuta ühekordseid nõusid ega kilekotte enda asutustes ega korraldatavatel sündmustel.
- Kohalikud asutused (koolid, lasteaiad, kultuuri- ja spordiasutused jne) ei kasuta ühekordseid nõusid ega kilekotte oma asutuses ega korraldatavatel sündmustel.

- Pudelvett ei pakuta, kus joogiveena saab serveerida kraanivett.
- Joogi- ja sööginõud on pestavad (ühekordseid nõusid ei pakuta alternatiivina).
- Toidu kaasamüügiks ei kasutata ühekordseid nõusid.
- Turundust tehakse vastutustundlike vahenditega.
- Võimaldatakse hulgi kaasamüüki enda pakendisse või korduspakenditesse.

MEETMED MUU PLASTIREOSTUSE VÄLTIMISEKS

- Toetatakse pestavate mähkmete kasutamist ning süsteemide loomist peredele ja lasteasutustele.
- Eelistatakse puruteed ja lahtist kohvi. Hoidutakse teekottide (teekotid sisaldavad harilikult mikroplasti) ja kapselkohvi kasutamisest.
- Võimaldatakse lahtist suhkrut (mitte pakendatud).
- Hoidutakse närimiskummi pakkumisest kingitusena. Enamik närimiskumme sisaldavad plasti (v.a orgaanilised ja mahedad).
- Hoidutakse hankimast kosmeetikat, mis sisaldab mikroplasti.
- Ei kasutata õhupalle.

1. JÄÄTMETE ENNETUS, KORDUSKASUTUS JA RINGLUSSEVÕTT

Euroopa Liidu jäätmete raamdirektiiv 2008/98/EÜ kirjeldab materjalide ringlussevõtu tagamist jäätmehierarhia varal. Selle kohaselt tuleb esmajärjekorras jäätmeteket vältida ja kui see osutub võimatuks, tuleb jäätmeid nii palju kui võimalik korduskasutuseks ette valmistada, siis ringlusse võtta ning viimases järjekorras muul viisil taaskasutada.

Jäätmete ke on ringmajanduse hindamises esimene märk süsteemi veast. See annab ka aimu, kus on sekkumine kõige mõjusam. Eesti jäätmetatistika võimaldab olmejäätmete käitluse kohta vaid mõningaid andmeid, kuid need ei peegelda omavalitsusüksuste jäätmemajanduse olukorda tegelikult ja täielikult. Taaskasutus jäätmeliigiti kajastub jäätmekäitlejate jäätmevoogudes summaarselt, mitte üksikute omavalitsuste kaupa. Jäätmekäitlejal ei ole kohustust pidada eraldi arvestust selle kohta, millise omavalitsuse jäätmeid, millises koguses ja kuidas käitleb.

Pakendiettevõtetele kehtib Eestis laiendatud tootjavastutuse põhimõte, mis tähendab, et see on kohustatud tagama oma turule lastud pakendatud kauba pakendi ja pakenditest tekkinud jäätmete liigiti kogumise ja käitlemise ning kandma selle kulud. Ametlikel andmetel võeti Eestis 2018. aastal ringlusse 38 protsenti^{vii} turule lastud pakenditest. Ühekordsete nõude kohta praeguseks sellised andmed puuduvad. Kuigi pakendiettevõtted esitavad pakendiregistrisse turule lastud pakendite kohta andmeid, ei ole ka ühekordsete pakendite kohta andmed sugugi detailsed. Registris on andmed esitatud kogumassina (tüki kaupa raporteerimise eelnõu on alles menetluses) ning andmed pakendijäätmete taaskasutamise kohta esitab enamasti taaskasutusorganisatsioon koondandmetena kõigi oma klientide eest.

Üks parimaid viise ühekordselt kasutatavate plasttoodete probleemi lahendamiseks on üleminek korduskasutusele. See toob käegakatsutavat majanduslikku, keskkonna- ja sotsiaalset kasu^{viii}, mis kaalub üles eelised, mida pakub õhema plasti kasutamine või ringlussevõtu määra tõstmine. Mitte ükski ühekordne materjal kestliku ja ressursitõhusa ringmajanduse tekkele kaasa ei aita, sest koormab looduskeskkonda mitut moodi - näiteks muudab maakasutust, põhjustab metsade hävimist ja saastab ringlusse võetud materjalivooge^{ix}.

Tarbijate muutusteks valmisolekut on hinnatud nii uuringute kui ka katseprojektidega. Norstati pakendiuuringu^x tulemused näitavad, et 81 protsenti tarbijatest oleks valmis ostma tooteid korduskasutuspakendis, sh 52 protsenti juhul, kui toote hind on kallim pandi võrra, mille ta tagasi saab. 29 protsenti tarbijatest on igal juhul korduskasutuspakendi poolt, kui toote hinnatõus koos pandiga jääb kümnendiku piiresse. Ka Eurobaromeetrist nähtub, et eestlasel on suur valmisolek võtta käiku lahendusi, mis vähendavad ühekordse plasti jäätmeid – 92 protsenti eestlastest

nõustub, et tooted peaks olema disainitud korduskasutatavaks. 42 protsenti nõustub, et ühekordne pakend peaks maksma rohkem^{xi}. Statistika julgustab ning katseprojektid annavad veelgi rohkem tõendust, kui tähtis on harjumuste murdmises süsteemne lähenemine.

- Alates 2022. aasta septembrist on Tallinnas Ülemiste City ärilinnakus lubatud kauplemisel toitu ja jooke kaasa müüa vaid korduskasutusnõudes. Kogu lahendust toetab üle linnaku paigaldatud tagastuskastide taristu.
- Rimi Eesti katsetas kaasamüüdava toidu letis korduskasutusnõude lahendust (võimaldades alternatiivina ühekordsed nõud osta). Kogemus näitas, et klient eelistas maksta ühekordse pakendi eest kõrgemat hinda kui tagastada pandinõu, mille raha ta saanuks täies ulatuses tagasi.
- Ringo kordusnõude teenuses asendati Tallinna Ülikooli kohvikus ühekordsed nõud kordusnõudega ning lahendus töötab. TalTechis jäeti kordusnõude alternatiivina ühekordsed nõud kättesaadavaks ning kordusnõude süsteem käima pole läinud.

Mõjusate meetmete kavandamisel on omakorda kasulik teha vahet jäätmeteket ennetavatel ja kordussüsteemidel.

Joonis 1. Kohandatud Ellen MacArthur Foundationi materjalidest^{xii}.

Nagu jooniselt 1 võib lugeda, viidatakse korduskasutusest rääkides kahele eri protsessile^{xiii}:

- **Tarbija kasutab enda nõu, pakendit, kotti, mida ta täidab kodus või müügikohas.** Sellisel puhul on tegu toote (mitte pakendi) kasutamisega ja see on **pakendijäätmete ennetus**.

- Tarbija kasutab tootjale või muule osalisele kuuluvat nõu-pakendit-kotti, mille kogub, peseb ja/või taastäidab kolmas osaline. Sellisel juhul on tegemist **korduspakendi** ja korduskasutussüsteemiga.

Pakendijäätmete vähendamist saab osaliselt saavutada korduskasutussüsteemide abil, seda toetavad veel lisatasud, maksud, piirangud, taastäitmist võimaldavad lahendused jm. Korduspakendite laiemat kasutamist toetavad kohustuslikud korduspakendite kasutamise määrad, sektorispetsiifilised nõuded, pandisüsteemid, pakendidisaini nõuded.

1.1. ÜHEKORDNE PLAST JA PLASTPAKENDID

Eesti ringmajanduse tulevikupotentsiaali ja vajalike meetmete uuring^{xiv} plastitööstuse kohta toob esile, et ringmajanduse suurim probleem plastitööstusega on pidev plasti tootmiskaotuste kasv ja väga lühikese elueaga toodete tootmine^{xv}. Senise plasti tootmise trendi jätkumisel hinnatakse, et järgmise 20 aasta jooksul plasti tootmise maht kahekordistub ja CO₂ heide plasti tootmisest kuni selle lõpliku energiana põletamiseni kolmekordistub^{xvi}. Seega on ühekordsete nõude ja plasti vähendamisel tervikuna oluline osa kliimamuutustega võitlemises, eelkõige tänu positiivsele mõjule üldisele ressursitõhususele ja vähendatud CO₂ heitele^{xvii}.

Euroopa Komisjoni plastistrateegia^{xviii} on seadnud visiooniks aruka, innovatiivse ja kestliku plastitööstuse, milles võetakse toodete disainimisel ja valmistamisel arvesse korduskasutamise, parandamise ja ringlussevõtuga seotud vajadusi, aidatakse Euroopas hoogustada majanduskasvu ja luua töökohti ning vähendada kasvuhoonetega heidet ja sõltuvust imporditud fossiilkütusest. Tähtsal kohal selle visiooni saavutamisel on 2023. aastal Eesti seadustesse üle võetud ühekorraplasti direktiiv^{xix}, mis võimaldab suurendada

Pilt 1. Merereostust enim põhjustavad plasttooted. Allikas: Euroopa Komisjon

korduskasutatavate alternatiivide osakaalu, mitte lihtsalt minna üle muust materjalist tehtud ühekorratoodetele. Selles on öeldud, et olenemata kasutatud materjalist peaks ühekorratoodetele eelistama korduskasutustooteid ja -süsteeme.

Tabel 1. Ülevaade ühekorraplasti direktiiviga kehtestatud nõuetest ühekordsetele nõudele, toidu- ja joogipakenditele ja kandekottidele

Ühekordselt kasutatav plasttoode	Turupiirangud	Tarbimise vähendamise kohustus	Märgistamise kohustus	Laiendatud tootjavastutus	Teadlikkuse suurendamise meetmed
Söögiriistad, taldrikud, segamispulgad, joogikõrred	✓				
Vahtpolüstüreenist toidupakendid, joogipakendid, joogitopsid	✓				
Oksüdantide toimel lagunevast plastist tooted	✓				
Toidupakendid		✓		✓	✓
Joogitopsid		✓	✓	✓	✓
Õhukesed plastkandekotid				✓	✓

Euroopa Keskkonnaagentuuri jäätmetekke vältimise ülevaate järgi^{xx} on Euroopas 14 riiki ja 5 regiooni (Brüsseli pealinna piirkond, Flandria, Šotimaa, Inglismaa ja Wales) määratlenud plastjäätmed prioriteetseks jäätmeliigiks oma jäätmetekke vältimise programmides. Ühisosa kehtestatud 173 meetmest:

- keelustatud on teatud plasttooted;
- rõhutatakse tarka pakendidisaini;
- korraldatakse teadlikkuskampaaniaid;
- toodetele on kehtestatud lisatasud (nt kilekotid).

Euroopa Komisjon on varajase hoiatuse aruandes^{xxi} toonud prioriteetsed soovitusel riikidele pakendijäätmete vähendamiseks ja ringlussevõtuks, mis ühtivad ka siin dokumendis esitatuga:

- hoogustada pakendite korduskasutamise süsteemide loomist ja kasvatada teadlikkust;
- ringlussevõtu tulemuslikkuse parandamiseks on endiselt oluline jäätmete liigiti kogumise pidev tõhustamine, mida saab kõige edukamalt parandada, kui suurele osale elanikkonnast on kättesaadavad väga mugavad liigiti kogumise süsteemid, tagatirahasüsteemid, liigiti kogumise kastid üldkasutatavates kohtades ja kaubanduses.

Eesti ettevõtteid, kes lasevad turule ühekordseid nõusid, toidupakendeid ja kilekotte, puudutab alates 2023. aastast hulk muudatusi (vt tabelit 2), mis aitavad Hiiumaal nende toodete jäätmeteket vähendada.

Tabel 2. Ühekordsetele nõudele, joogitopsidele, toidupakenditele ja plastkandekottidele rakenduvad kohustused

	Avalikel üritustel keelatud	Riiklikusse pakendiregistrisse deklareerimise kohustus	Avalikustatav vähendamise meetmete tegevuskava
Söögiriistad, taldrikud, segamispulgad, joogikõrred	Ühekordsed keelatud		
Vahtpolüstüreenist toidupakendid, joogipakendid, joogitopsid	Jah	Jah	
Oksüdantide toimet lagunevast plastist tooted	Jah	Jah	
Toidupakendid	Ühekordsed keelatud	Jah	Jah
Joogitopsid	Ühekordsed keelatud	Jah	Jah
Õhukesed plastkandekotid	Kui pole vajalikud hügieeni tagamiseks või toidu raiskamise vältimiseks	Jah	

1.2. LÄHTEOLUKORD HIIUMAAL

Hiiu- ja Saare maakondade praeguse olukorra kirjeldus on koondatud kasutajakogemusest, saadaolevatest avalikest andmetest, dokumentidest, küsimustikust ning intervjuudest.

- Jäätmetekke alapeatükis (1.2.1) esitatakse olulisemad andmed.
- Reguleerimise ja raamistike alapeatükk (1.2.2) kirjeldab valdkonna õiguslikku ja ühiskondlike lepete raamistikku.
- Küsitluse ja intervjuude alapeatükk (1.2.3) kirjeldab praegust teadmist ja arusaama ühekordsete nõude, pakendite ja kottide kasutamisest ja nendega kaasnevate mõjude vähendamisest.
- Taristu, vahendite, kulude alapeatükk (1.2.4) kirjeldab füüsilisi elemente, sh rahalisi ressursse, millel on mõju senisele olukorrale ja soovitud tulemuse saavutamisele.

Olukorra kirjelduse ja seoste eriteluga saab välja selgitada olulised osalised ja planeerida suurima mõjuga tegevust. Elementide ja nendevaheliste seoste muutmine ning uute seoste loomine muudab ka olukorda.

1.2.1. JÄÄTMETEKE

Hiiumaa vallast kogutud jäätmeid puudutavad andmed, sh jäätmete hulga ning liigiti kogumise ja ringlussevõtu mahu kohta, on puudulikud, kuid trendid on siiski kõnekad. 2015.–2018. aasta kokkuvõtte näitab, et liigiti kogutud olmejäätmete osakaal on suhteliselt väike, segaolmejäätmete osakaal stabiilselt väga suur ning pakendite liigiti kogumine languses^{xxii}. Suvehooajal (maist augusti lõpuni), kui saarel on rohkem inimesi, antakse üle hinnanguliselt kolmandiku võrra rohkem jäätmeid. Aastatel 2015–2018 kogutud jäätmetest oli keskmiselt 74 protsenti pärit ettevõtetest^{xxiii}.

Enamikku korraldatud jäätmeveo raames liigiti kogutud jäätmetest moodustasid Hiiumaal segaolmejäätmed. Pakendid moodustasid 2015.–2018. aasta andmete järgi u 6 protsenti liigiti kogutud jäätmetest. Segaolmejäätmete hulgas ei ole pakendite sisaldust sortimisuuringuga Hiiumaal eraldi hinnatud, kuid Eesti segaolmejäätmete sortimisuuringus moodustavad kõik plastjäätmed u 18 protsenti kogu segaolmejäätmete mahust (massiprotsendina)^{xxiv}. Pandipakendil on seevastu julgustav kogemus^{xxv} korduskasutusega. 2019.–2020. aastal teenindatud üritustelt läks ainult 4 protsenti Pandipakendi korduskasutustopsidest segaolmejäätmete hulgas kaduma.

1.2.2. REGULATSIOONID JA RAAMISTIKUD

Ühekordsetest nõudest vaba Hiiumaa kontseptsiooni ja tegevuskava koostamist ning elluviimist toetavad järgmised strateegilised kokkulepped.

Hiiumaa valla arengukava 2035+^{xxvi} järgi on saare peamised arengusuunad seotud kohaliku toorme väärtustamise ning regiooni turundamise ja atraktiivsemaks muutmisega. Saare väiksuse tõttu on oluline motiveerida ja toetada eri valdkondade koostööalgatuste loomist ja arendamist, näiteks edendada kohaliku toidu kohapealset ja eksporditurundust. Hiiumaa tuleviku kujundamisel järgitakse järgmisi printsiipe:

- Arengule suunatud ja uuendustele avatus – soodustatakse ettevõtlikkust, arendatakse teenuseid ja luuakse juurde elanike vajadustest lähtuvaid võimalusi.
- Loodushoid – väärtustatakse ja arendatakse keskkonnasäästlikku ja teadlikku tarbimiskultuuri ning hoitakse saart puhtana, arendatakse kestlikku ettevõtluskeskkonda ning hoitakse Hiiumaa loodust ning merelist eripära.
- Roheline Hiiumaa – töötatakse välja nutikaid ja rohelisi lahendusi, keskkonnasäästlikkuse abil arendatakse arukat ja säästlikku ressursikasutust; antakse eeskujule teistele ning liigutakse ökoloogilise jalajälje vähendamise poole.

Hiiumaa valla arengukava tegevuskavas 2022–2026 on need esitatud detailsemalt^{xxvii}:

- rakendatakse ettevõtlusõpet ja ettevõtlikkust kõigil haridustasemetel;
- tagatakse võimalused arengut toetavaks elukestvaks õppeks eri vanuses inimestele, sh eakatele;
- koostöös ettevõtetega toetatakse noorte ettevõtlikkust praktikakohtade, töökogemuste jagamise ja õpilasfirmade tegevuse soodustamise kaudu;

- taristud ning ühendused, sh parvlaevaliiklus, elektrivarustus, sideteenused, toetavad ettevõtluse säilimist ja arengut;
- soodustatakse ühisveevärgi ja -kanalisatsiooniga liitumist – majapidamised on varustatud kvaliteetse joogivee ning nõuetele vastava kanalisatsiooniga;
- välja on töötatud avaliku ruumi kujundamise põhimõtted;
- ettevõtjate vajadustele vastavad arengu- ja koolitusprogrammid toetavad ettevõtluse valmisolekut digi- ja rohepöördeks ning innovatsiooniks;
- tootjate ja tarbijate keskkonnateadlikkuse kasvatamine;
- vallaasutuste üleminek keskkonnasäästlikele toodetele ja teenustele;
- jäätmete kogumise ja käitlemise süsteem, sh mahutite disain ja silditamine, vajab jätkutegevusi ja lisainvesteeringuid ning peab olema kooskõlas Hiiumaa valla jäätmekavaga 2021–2026.

Hiiumaa valla jäätmekava 2021–2026^{xxviii} toonitab, et oluline on täita olme- ja pakendijäätmetega seotud eesmärgid. Peamine eesmärk on vähendada nii kodumajapidamistes kui ka ettevõtetes tekkivate segaolmejäätmete hulka ja suurendada liigiti kogutud olmejäätmete osakaalu üleeuroopaliste eesmärkide täitmiseks. Eesmärgi täitmiseks tuleb

- vähendada olmejäätmete tekkekogust;
- keskmiselt 55 protsenti olmejäätmetest koguda ettevõtetelt ning 45 protsenti kodumajapidamistest; seega võrdset tegeleda nii ettevõtete kui kodumajapidamiste jäätmete liigiti kogumise ja jäätmetekke vähendamisega;
- edendada pakendijäätmete liigiti kogumist, suurendades nende kohtkogumist;
- selgitada välja, mis motiveerib elanikke ja ettevõtjaid jäätmeid liigiti koguma.

Euroopa Liidus on võetud suunaks 2026. aastaks mõõdetavalt vähendada ühekordselt kasutatavate plasttoodete (sh pakendid ja kandekotid) tarbimist. Liikmesriikidel on vabadus ise kehtestada meetmed, mis seda eesmärki võimaldaks saavutada. Eestis lepiti riigikogus vastu võetud jäätmeseaduse, pakendiseaduse ja tubakaseaduse muutmise seadusega^{xxix} kokku, et saavutamaks ühekordsest plastist toodete (eeskätt joogitopside ja toidupakendite) tarbimise ambitsioonikas ja pidev vähenemine, on avalikel üritustel lubatud kasutada toidu ja joogi serveerimiseks üksnes korduskasutatavaid anumaid ja söögiriistu. Eraettevõtted saavad selleks sobivad meetmed ise valida ning nende kohta info avalikult esitada. Ettevõtete tegevusplaanid ja nende pinnalt tekkiv andmestik võimaldab näidata, kuidas on Eesti liikunud eesmärgi suunas 2026. aastaks mõõdetavalt vähendada ühekordselt kasutatavate plasttoodete (sh pakendid ja kandekotid) tarbimist.

Täiendavad meetmed saab iga asutus ise kehtestada. Riiklik ootus kohalikele omavalitsustele on luua motiveeriv süsteem, mis aitab vähendada jäätmeteket ja tagada jäätmete liigiti kogumise võimekus.

2023. aastal tuleb avalike ürituste korraldamisel arvestada asjaoluga, et pärast 1. maid 2023 on keelatud Eesti turule lasta

- vahtpolüstüreenist valmistatud toidupakendeid, millest pakutakse valmistoitu;
- vahtpolüstüreenist joogipakendeid;
- vahtpolüstüreenist joogitopse;

- ühekordselt kasutatavaid plasti sisaldavaid söögiriistu (noad, kahvlid, lusikad, söögipulgad), taldrikuid, joogikõrsi, joogisegamispulki, õhupallivarsi. Keelu alla kuuluvad ka ühekordselt kasutatavad biolagunevast või biopõhisest plastist tooted ja osaliselt plasti sisaldavad tooted (nt papptaldrik, mis on kaetud plastikihiga). Enne 1. maid 2023 turule lastud tooted võib lõpuni tarbida.

Riik ootab kohalikelt omavalitsustelt ja ettevõtetelt tulemusi, mis aitaks täita siduvaid pakendite ja pakendijäätmetekke vähendamise, ringlussevõtu ja ühekordse plastitoodete keskkonnamõtjude vähendamise eesmärgi^{xxx}. Teadmised ja valmisolek kohalikul tasandil muutusi juhtida on eri omavalitsustes ebaühtlased ja uuenduslikke katsetusi ei soosita. Järelevalvet jäätmeseadusest tulenevate nõuete täitmise üle võivad teha Keskkonnainspeksioon ja kohaliku omavalitsuse üksus või asutus keskkonnajärelevalve seaduses sätestatud korras. Järelevalve rakendamine eeldab võimaluse loomist nõudeid järgida ning teadmisi ja oskusi, et mitte nõuete vastu eksida. Seaduse järgi on kohaliku omavalitsuse keskkonnakaitseinspektor linna- või vallavalitsuse või muu omavalitsusasutuse ametnik, kellele järelevalvekohustus on pandud tööülesannete asutusesisese jaotuse või volikogu otsusega.

1.2.3. KÜSITLUS JA INTERVJUUD

Kohalike ettevõtjate ja teenindajate küsitlemisega tuvastasime praktikaid ja hoiakuid, kus ühekordseid nõusid ja kilekotte välditakse. Küsimustikuga (lisa 3) selgitasime välja, millised süsteemsed tegevused on Hiiumaa asutustes juurutatud. Vastused laekusid 16 asutuselt: 14 eraettevõttelt ja kahelt avalikult asutuselt. Lisaks rääkisime otse kümne Hiiumaa ettevõtja, asutuse, toitlustus- ja teenindusasutusega nende huvist ja teema mõistmisest.

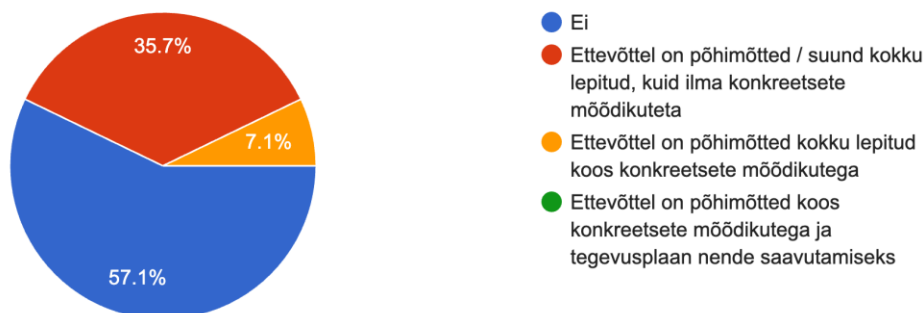
Ühelgi ettevõttel, kes vastas küsimustikule või jagas kommentaare tegevuskava koostajatele, ei ole tegevusplaani ühekordsete nõude ja kilekottide vähendamiseks; siiski on see osaliselt strateegiasse jõudnud ning mõned asutused ka harivad oma töötajaid sel teemal.

Küsitlustest ilmnes, et toitlustuskohtades on valitud pigem kasutada oma nõusid. Kaasamüügil eelistatakse paberist või biolagunevaid ühekordseid kotte ja nõusid. Soovi korral pakendatakse kaasa kliendi nõudesse. Pigem vähese kaasamüüdava pakendi kasuks räägib klientide soov kohapeal tarbida ja aega veeta.

Eesti pakendiseaduse muudatuste kooskõlastusel arvestati erasektori sooviga võtta ise kasutusele meetmeid saavutamaks joogitopside ja toidupakendite tarbimise ambitsioonikas ja pidev vähenemine. Plaanitud meetmeid kirjeldav tegevuskava peab olema selles valdkonnas tegutsevatel ettevõtetel koostatud hiljemalt 2023. aasta 1. septembriks. See puudutab iga ettevõtet, kes müüb kohapeal või kaasa joogitopse ja kohe tarbimiseks mõeldud toitu ühekordses pakendis.

Kas teie ettevõttel on turulelastavate ühekordsete pakendite / kilekottide vähendamiseks strateegia, mis sisaldab konkreetseid mõõdetavaid eesmärke?

14 responses

Pilt 2. Väljavõte Hiiumaa asutuste seas korraldatud küsimustiku tulemustest.

Kolmandik vastanud ettevõtetest ei paku ühekordseid nõusid ega kilekotte üldse, seega pole enamik vastanuist, kellele see kohustus laieneb, veel jõudnud ettevalmistusi teha või kuulis sellest esimest korda.

Kõik pakendiettevõtjad peavad oma turule lastud pakendeid ka deklareerima¹. 2023. aasta on esimene periood, mille kohta on vaja andmeid esitada ning seda tuleb teha hiljemalt 31. märtsil 2024. Vabatahtlikult võib esitada andmeid ka 2022. aasta kohta. Andmed tuleb esitada riiklikku pakendiregistrisse pakis.envir.ee/pakis^{xxx}.

Erasektoris on teadlikkus oma kohustustest vähene ning valmisolek muutusi eest vedada tagasihoidlik. Esindusorganisatsioonid ei ole võtnud eest vedada kaubandus- ja toidlustussektori abistamist ning ollakse äraootaval seisukohal^{xxxii}. Katseprojektides osalevad ettevõtted näevad, et tarbijate valmisolek ühekordseid nõusid vältida on väike; omapoolsete pingutuste tegemiseks sektoris puudub regulatsioonidest tulenev motivatsioon. Tegevusetust hinnatakse odavamaks.

Küsimustiku täitmisel ei tajunud asutused, et kirjeldatud kohustused nende kohta käiks. Sellel on mitu põhjust. Mõnel puhul ei hinnata enda rolli hankijana (nt ürituskorraldaja otsustab, mis tingimustel kauplejad üritusele kaupleva võivad tulla, isegi kui pakend ei ole tema oma) või ei peeta põhitegevuse kõrvalt klientidele pakutavate nõude-pakendite-kottide kogust võrreldavaks kaubandusest ja toidlustusest tekkivate nõude ja kilekottidega. Ettevõtted, kes on seadnud eesmärgiks propageerida klientide seas oma nõu kasutamist või piirduvad pelgalt ülepakendamise piiramisega, ei arvesta oma ettevõttes kasvavate müügi- ja tootmisprojektidega, mille realiseerumisel summaarselt ikkagi tõenäoliselt ühekordsete nõude-pakendite-kottide tarbimise vähenemist ei saavutata.

Kesised teadmised uutest lahendustest toetavad eelarvamuste levikut. Ettevõtjad peavad oskama langetada valikut kahe variandi vahel: kas õpetada kliente oma nõusid-

¹ Erinevalt varasematest künnistest on see kohustus nüüd **kõigil** pakendeid ja plastkandekotte turule laskvatel pakendiettevõtjatel.

pakendeid-kotte kaasas kandma või pakkuda korduspakendite süsteemi, kus vajalik mahuti on kliendile tarbimiskohas kättesaadav ja hõlpsasti tagastatav. Selle loomiseks oleks vaja nii teadmisi, vahendeid kui ka valmisolekut eri võimalusi katsetada. Samuti nõuab uue süsteemi tutvustamine elanike teadlikkuse tõstmist. Läbipaistvus ja arusaam süsteemi toimimisest on hädavajalik, et hoida selle kasutamise motivatsiooni.

Veel pole välja kujunenud praktikad, kas, kus ja kui suur peaks olema korduspakendite kasutamisel pant. Kasvama peab usaldus ja arusaam, et tagastamata nõudest tekkinud pandiraha ei ole müügiettevõtte tulu ega korduskasutussüsteemi teenusepakkuja ärimudeli alus. Kui nähakse, et pandinõu satub prügikasti, tekib arvamus, et selle ärimudeliga kordusnõusid pakutaksegi. Puudu on tehnilistest teadmistest, kuidas välistada pandi käibega maksustamist ning kuidas seada üles arveldus- ja raamatupidamissüsteeme, kus panti suudetaks muust käibest eraldi arvestada.

Pakendivaldkonna regulatsioonid on Euroopa tasandil veel arengujärgus ja täielikku selgust eesseisvates standardites ja nõuetes ei ole. Kuigi suunas on juba kokku lepitud (jäätmehierarhia, ühekordsest plastist toodete tarbimise vähendamine jms), oodatakse mõõdetavaid nõudeid ja nende täitmata jätmisega kaasnevate sanktsioonide ulatust. Üleminek ühekordsetelt ja madalalt vääringdatavast materjalist toodetud pakenditelt loob selge info edastamiseta väärarusaamu, mille põrmustamine muutub järjest keerulisemaks. Näiteks hakkasid turul levima biolagunevast plastist pakendid enne, kui regulatsioonidesse jõudis selge sõnum, et ühekordsete plastnõude vähendamise eesmärk ei ole minna üle teisele ühekordseks kasutamiseks mõeldud materjali kasutamisele.

1.2.4. TARISTU, VAHENDID, KULUD

Uue riikliku jäätmekava vastuvõtmise järel avanevad uued toetusmeetmed ringmajanduse arendamiseks. Sealhulgas on ette nähtud vahendid kohalikele omavalitsustele ringmajanduse ja korduskasutussüsteemide arendamiseks^{xxxiii}.

Ettevõtted vastutavad ühekordsete plasttoodete turule laskmisega seotud kulude eest. Pakendiseaduse kohaselt peavad ühekordsete plasti sisaldavate toidupakendite, joogitopside ning õhukeste ja eriti õhukeste plastkandekottide tootjad kandma järgmised kulud:

- 1) teadlikkuse suurendamise meetmetega seotud kulud;
- 2) avalikesse kogumissüsteemidesse ära visatud asjaomastest toodetest tekkinud jäätmete kogumise, sh taristu ja selle käitamise ning nende jäätmete edasise veo ja käitlemise kulud;
- 3) asjaomastest toodetest tekkinud prügi koristamise ning selle edasise veo ja käitlemise kulud.

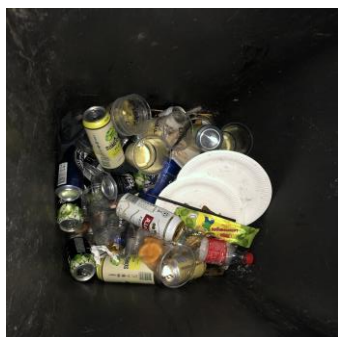
Pakendiettevõtja müügikohas on seejuures kohustus

- 1) mitte anda õhukesi ja eriti õhukesi plastkandekotte tarbijale tasuta, v.a eriti õhukesed plastkandekotid hügieeni tagamiseks või lahtise toidukauba esmaseks pakendamiseks, et vältida toidu raiskamist;

- 2) pakkuda tarbijale õhukese ja eriti õhukese plastkandekoti kõrval muid võimalusi kauba pakendamiseks;
- 3) anda lõppkasutajale ja tarbijale infot korduskasutatavate toidupakendite ja joogitopside olemasolust, sh millistel tingimustel müügikoht aktsepteerib müügipakendisse pakendamata valmistoidu ja joogi müümist enda korduskasutatavasse toidupakendisse või joogitopsi.

Alates 2024. aastast tohib avalikel üritustel lubada toidu ja joogi serveerimiseks üksnes korduskasutatavaid anumaid ja söögiriistu.

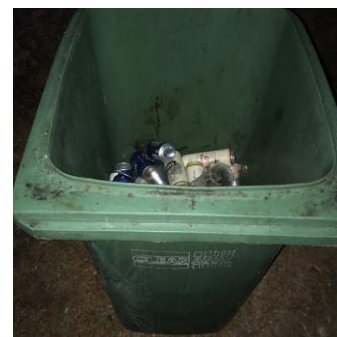
Senine kitsaskoht on kogutud jäätmete liigiti kogumise või korduskasutuse võimaluste puudumine. Samas võimaldab juba turul eksisteeriva pandipakendi süsteem õppida, millised lahendused võiks toetada ka ühekordsete nõude ja kilekottide vähendamist. Allpool esitatud näited kirjeldavad jäätmeennetussüsteeme ja nende toimimise kitsaskohti.

Pilt 3. Pakendijäätmete konteineri sisu Hiiumaa avalikul üritusel.

Pilt 4. Olmejäätmete märgistusega eraldiseisev jäätmekonteiner Hiiumaa avalikul üritusel.

Pilt 5. Pakendikonteineri seisukord Hiiumaa avalikul üritusel.

Paikvaatlustel 2023. aasta avalikel sündmustel tulid ilmekalt välja taristu olukord ja käitumist suunavad elemendid. Pakutav söök ja jook serveeritakse üldiselt ühekordsetesse nõudesse. Jooke müüakse ka panditaarast. Kauplejate juures ei ole nähtaval infot, et nad panditaarat tagasi koguks. Ürituse alal on mitmel pool ühetaolised rohelised konteinerid, mille märgistusest pole hästi aru saada, mis otstarvet need täidavad. Alal leidub vaid pakendi- ja segaolmejäätmete konteinereid (viimased on tihti märgitud teabega "olmejäätmed"). Puuduvad biojäätmete ja panditaara asjaomaselt märgistatud kogumiskohad.

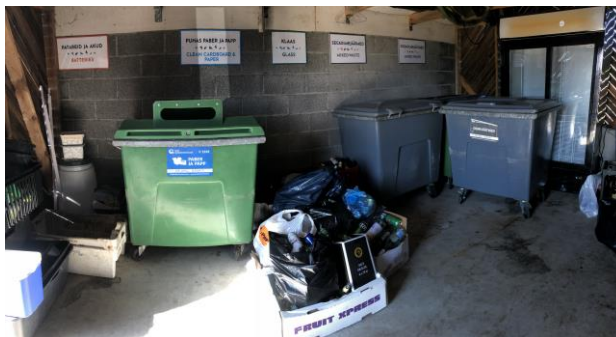
Erinevat liiki jäätmete konteinerid ei ole kõrvuti, mis tähendab, et kui inimene satub oma joogipakendi või -nõuga segaolmejäätmete konteineri kõrvale, siis on vähetõenäoline, et ta sellele sobivamat konteinerit hakkaks otsima. Konteinerid on pigem puhtad, kuid ilmsesti on suitsukonide eraldi äraviskamiseks koha puudumine põhjus, miks konteinerite servad on vahel määrdunud ning muudavad nende kasutamise ebameeldivamaks ning kujundavad suhtumist jäätmekonteinerite ja nendega seotud teenuse kvaliteedi kohta. Samuti ei anna nende disain, hoitus ega sisu kuidagi märku, millist sisu tegelikult sinna oodatakse.

Laudadele jääb nõusid ja taarat laiali, kuid sündmuste ala hoiavad külastajad üldiselt puhtana. Selline hoolsus julgustab uskuma, et ka kordusnõude (pandiga või pandita)

kasutamise korral on selgelt märgistatud kogumissüsteemis kordusnõude hävimine või kadu segaolmejäätmete voos minimaalne.

Pilt 6. Taara kogumine Hiiumaa valla allasutuse prügimajas.

Pilt 7. Liigiti kogumise taristu Hiiumaa avaliku asutuse prügimajas.

Teine oluline kokkupuude kasutatud nõude ja pakenditega on kohalikud prügimajad.

Just sellise nime all jäätmepunktid on levinud. Majad näevad välja puhtad ja korras ning nende sisu on hästi hoitud. Hoolimata mõningasest korratusest on jäätmed selgelt liigiti eristatavad ja seal on piisavalt ruumi, et kogutavaid liike ümber kujundada – lisada näiteks taara ja korduspakendid. Panditaara kilekottidesse kogumine tähendab, et juba tekkekohas puudub nende kogumiseks süsteem. Põhjus võib olla ka, et nende üleandmiseks Pandipakendile pole tehtud kokkuleppeid või pole kõik pudelid pandi vastu tagastatavad.

Pilt 8. Prügimaja näide Hiiumaalt.

Pilt 9. Jäätmekonteineri näide avalikus ruumis Hiiumaal.

Arvestades, et pandipakendite seas on ka korduskasutuseks kõlblikke klaaspudeleid, võib selline kogumissüsteem põhjustada pudelite purunemise või kahjustumise viisil, mis ei võimalda neid korduskasutusse suunata.

Avalikus ruumis on inimestele ligipääs tagatud valdavalt vaid segaolmejäätmete äraviskamiseks või puudub konteineritel märgistus, millist jäätmeliiki sellesse oodatakse. See süvendab juurdunud hoiakuid ega toeta kodus või asutustes jäätmete liigiti kogumist. Segaolmejäätmed ehk prügi on Hiiumaa jäätmehoolduseeskirjas sätestatud kui liigiti kogumisest üle jäänud olmejäätmed või nende sortimisjääk^{xxxiv}. Hiiumaa jäätmehoolduseeskiri ei luba segaolmejäätmete sekka panna korraldatud jäätmeveoga hõlmatud jäätmeid (sh pakendeid) ning avalikus kohas asuvale mahutile on seatud nõue, et

sellel peaks olema nähtavas kohas selgelt loetav suurte tähtedega kiri või märk, mis viitab kogutavale jäätmeliigile, ning mahuti valdaja või seda teenindava jäätmekäitleja telefoninumber.

Pilt 10. Märkimata jäätmekonteiner Hiiumaal.

Segaolmejäätmete hulka kuuluvad näiteks^{xxxv} kassiliiv, mähkmed, hügieenisidemed, küpsetuspaber, jahtunud tuhk, tolmuimeja tolmu kott, suured kondid, hõõgniidiga lambipirnid, CD-plaadid, tühjad ja katkised pastakad, katkised kruusid ja taldrükud. Selliseid jäätmeid inimesel tavaliselt avalikus ruumis ei teki. Segadus on seda suurem, et kõige sagedamini tekkivaid jäätmeid (pakendid, biojäätmed ja panditaara) ei võimaldata sealsamas avalikus ruumis liigiti ära anda.

Jäätmeteket ennetavaid häid näiteid leidub Hiiumaal samuti. Briis Baris kannuga pakutav kraanivesi on üks hõlbus meetod, kuidas vältida ebavajalike pakendijäätmete teket. Klientidele pakutakse klaasidest joogivett tasuta. Restoranis Mamma Mia pakutakse toitu kaasa papist pitsakarpides või biolagunevates ühekordsetes karpides. Majahõrgutist tiramisut serveeritakse kvaliteetsest klaasnõust. Klientidel on võimalik seda samuti kaasa osta.

Klaasnõu eest küsitakse panti 5 eurot, mille saab nõu tagastamisel tagasi. Kohalikus Coopis on ühekordse kilekoti hind 25 senti. Korduskasutatavad poekotid on seal kõrval nähtaval kohal ning selle hind on 2,50 eurot.

2. KONTSEPTSIOON: SÜSTEEMNE JUHTIMINE

Keskkonnajuhtimissüsteeme peetakse suurte organisatsioonide pärusmaaks. Kuid juhtimine on iga organisatsiooni lahutamatu osa, sh kestlikkusega seotud aspektides. Iga tehtud valik on juhtimissüsteemi (või selle puudumise) tulemus. Süsteemsuse tagab see, kui need tegevused on läbimõeldud ja jätkuvad.

Kogukonna süsteemset kestlikku juhtimist iseloomustavad järgmised näitajad:

- loodud lahendused toimivad ka muutuvus demograafilises olukorras;
- väheneb jäätmete ja prügi kogus elaniku kohta;
- pakutakse säästvaid arengut toetavat haridust.

Selline kogukond on suhtumise ja innovaatiliste lahendustega eeskuju ja mentor teistele kogukondadele Eestis ja maailmas. Kõige mõjusamad sekkumiskohad, kus kohaliku omavalitsuse juhtimistasandil saab ühekordsete nõude ja kilekottide kasutamist vältida:

- avalikud üritused;
- avalikud hooned;
- avalik ruum.

Eraettevõtetel on oma juhtimissüsteemides võimalik samu põhimõtteid rakendada, et vastata avalikule ootusele mõjutada kõnealuste toodete tarbimist. Ühekordsete nõude ja kilekottide vähendamiseks on strateegilise tähtsusega järgmised suunad:

1. Strateegilistes dokumentides on seatud mõõdetavad, konkreetse tähtajaga eesmärgid ühekordsete nõude ja kilekottide vähendamiseks.

Hiiumaa vallavalitsuse hallatavate asutuste^{xxxvi} juhtimispõhimõtetes (kodukord, eeskirjad jms) tuleks seada jäätmetekke ennetus esikohale. Seejuures tuleks numbriliselt väljendada jäätmetekke vähendamise eesmärk, keelustada ebavajalikud ühekordsed tooted (nt ühekordsed nõud ja kilekotid) ja toetada kestlike toodete disainimist ja pakkumist.

Võtmetegevus 1. Strateegiliste otsuste tagamiseks tuleb luua järelevalve võimekus ja valmisolek elanike ja asutuste informeerimiseks ning vajaduse korral ettekirjutuste ja trahvide tegemiseks. Süsteemse rikkumise sanktsioneerimata jätmine minetab reeglite järgijates usu otsuste tõsiseltvõetavusse ja seab turul tegutsevad ettevõtted ebavõrdsesse olukorda, kus kestlikke ärimudeleid juurutavad ettevõtted jäävad ebavõrdsesse olukorda.

2. Kõik avaliku raha eest soetatav-hangitav eelistab eranditult kordussüsteemide arendamist ning välistab ühekordsed nõud ja kotid.

Hiiumaa tegevuskavas on ette nähtud minna järk-järgult üle keskkonnasäästlikele toodetele ja teenustele. Kõik hangitav peaks toetama materjalide ringlust, näiteks roheliste hangete või soodustuste pakkumisega ettevõtetele, kes väldivad esmase toorme kasutamist ning loovad suure lisandväärtusega tooteid. Toetama peaks alustavaid ja innovaatilisi ettevõtteid, kes otsivad oma ärimudelitega lahendusi ringmajanduse edendamiseks.

Avalikud üritused tekitavad märkimisväärsel hulgal jäätmeid. Kogunemistel, festivalidel, kontsertidel, spordi- ja kogukonnaüritustel kasutatakse tihti palju ühekordset plasti: toidu- ja jooginõud, söögiriistad, körred, muud pakendid jm, näiteks dekoratsioonid ja kingitused. Kohalikel omavalitsustel on võimalus seda reguleerida.

Võtmetegevus 1. Keelustada ühekordsed nõud ja kilekotid lubade väljastamise tingimustes või regulatsioonides. Üle-eestilise süsteemina hakkab pakendiseaduse järgi alates 2024. aastast kõigil avalikel üritustel kehtima nõue, et toidu ja joogi serveerimiseks tohib kasutada üksnes korduskasutatavaid anumaid ja söögiriistu.

Võtmetegevus 2. Avalikud hanked välistavad või piiravad ühekordsete nõude ja kottide kasutamist, kirjeldavad tingimusi pakendimaterjalidele, jäätmehooldusele ja korduskasutuse alternatiivide arendamisele.

3. Avalikus ruumis nähtaval kohal on joogikraanid ja korduspakendite tagastamissüsteemid.

Hiiumaa valla arengukava tegevuskavas on ette nähtud luua jäätmete kogumise ja käitlemise süsteem, sh mahutite disain ja silditamine. Jäätmekogumise kõrval vääriks samaväärselt tähelepanu korduspakendite süsteemide loomise taristu ja joogivee kättesaadavaks tegemine rohkemates kohtades.

Võtmetegevus 1. Kohalik omavalitsus püstitab avalikke joogiveepunkte^{xxxvii}, jagab korduskasutatavaid veepudeleid ja julgustab elanikke oma pudeleid kasutama. See käib käsikäes tervisliku toitumise ja eluviiside propageerimisega.

Võtmetegevus 2. Tagada kordusnõude ja kottide kättesaadavus ja taristu. Koostöös avaliku sektoriga või avalik sektor üksi teeb investeeringuid, mis aitavad väikeses kogukonnas võimekalt pakkuda terviklikke lahendusi. Tarvis on tagada nõude, söögiriistade, pestavate salvrätikute ja kaasa- võetava toidu pakendite varu saarel, soetada tagastustaristu ja pesuliin või koondada pesuvõimalused. Kohaliku teenindusvõimekusega pesuliini prototüüp piirkonnas on ILandSoundi tarbeks ehitatud lahendus Illikul. Avalikest vahenditest finantseeritud kohalik inventar on olemas näiteks Saku vallas. Tänu sellele saavad kohalikud toitlustuskohad ja väiksemad ürituste korraldajad kasutada korduskasutatavaid nõusid ning ei pea soetama ühekordseid. Rahvusvaheliselt eeskujuliku näite leiab Tübingeni linnas, kus linn pakub festivalidele keskset pesuteenust ja annab kauplejatele kasutatud nõude vastu puhtad asemele^{xxxviii}.

Ürituskorralduse kestlikest praktikatest on Eesti näidetest ülevaade loodud 2019. aastal^{xxxxix}. Suunised kestlike ürituste korraldamiseks minimaalsete nõuete, **praktiliste soovitude ja kontrollnimekirjaga** on samuti Tartu 2024 projekti raames välja töötatud. See sobib siinses dokumendis kirjeldatud põhimõtete ja ettepanekute järgimiseks^{xl}. Juhend toetub Tartu 2024 SA keskkonnastrateegiale ning on üks oluline samm selle elluviimises.

4. Tehakse koostööd tootjate, poodide ning teenusepakkujatega, näiteks hea tahte lepped ja projektipartnerlused.

Võtmetegevus 1. Propageerida oma nõude ja kottide kasutamist. Koostöös kauplejate ja korraldajatega saab arendada kultuuri oma pudelit, joogi- ja sööginõud ning kotti kasutada. Selleks on vajalikud ühtlustatud sõnumid juhistes ja klientide teavitamise plaanides. Kohti, kus hoogustatakse oma nõusid- kotte kasutama, saab eraldi esile tõsta ja premeerida, sh juurutades allahindluste või kupongide süsteeme. Näiteks Leideni linnas korraldati korduskasutuse edendamiseks kampaania koostöös kohaliku omavalitsuse, ettevõtete ja vabaühendustega, mida toetasid mitmed meetmed ja tegevused. Terve seeria ürituste käigus korraldati avalikkusele ühtselt üleskutset tulla oma nõude ja kottidega. Kohalik omavalitsus püstitas avalikud joogiveepunktid, jäätmete liigiti kogumise kohad ning infotahvliid ja jagas materjale, mis selgitasid uusi norme ja kasu ühekordsete nõude ja kottide vähendamiseks.

5. Avalikkust teavitatakse kestlikest lahendustest ja plastireostuse probleemist.

Toimiva kogukonna üks võtmeomadusi on võime tulla toime muutustega ja kujundada end vajaduse korral ümber. Keskkonnateadlikkus on nüüdseks tähelepanu keskpunkti jõudnud. Üha enam inimesi, eesotsas noortega, peab keskkonda eluliselt oluliseks teemaks. Hiiumaa valla arengukava tegevuskava 2022–2026 näeb ette jäätmesortimise teavitustegevust. Selle lahutamatu osa peaks olema teavitustöö, kuidas tagastada ja kasutada korduskasutuseks kõlblikke tooteid.

Et teadlikkuse kõrval saavutada ka tulemusi, tuleb saada toimima taristu. Eestis on läbivalt liiga tagasihoidlikud riiklikud ja kohalikud meetmed jäätmetekke vähendamiseks ning tootjate vähene või puudulik panus tarbijate harimisse. Jäätmete vähendamise ja liigiti kogumise teadlikkust hindavad kohalikud keskmiseks. Enim levinud korduskasutuspakend – pandipakend – ei ole igas tarbimiskohas mugavalt tagastatav. Pandipakendi andmetel on aga Hiiumaal kõige kõrgem pandipakendite tagastamise määr. Seega on kohane tagastamiskäitumine juurdunud piisavalt, et selle toimimist toetada ja selle najal teisi kestlike lahendusi tutvustada. Äriline väljakutse Hiiumaal on teenindussektori tööjõupuudus ja ülekoormatus. Uute lahenduste tutvustamisel peab arvestama vajadusega pakkuda lihtsaid juhiseid ja võimaldada klienti harida mitmes eri kanalis (mitte ainult kauplemiskohas) ning looma ühtlustatud materjale, mida ettevõtted saaks kauplemiskohtades kasutada.

Keskkond ja keskkonnateadlikkus on väga kompleksed teemad, mida on võimalik

lahendada vaid ühtse tervikuna, tehes strateegiliselt õigeid tegevusi õiges järjekorras. Nii on teavitustegevusel tähendus ja mõju siis, kui see toetab süsteemseid tegevusi, millesse on pikaajaliselt investeeritud.

3. TEGEVUSKAVA: TEADLIKUD ROLLIPÕHISED TEGEVUSED

Ringmajandust toetav juhtimissüsteem nii avalikus kui ka erasektoris on alles arengujärgus. Kuniks seadustega ei ole sätestatud mõjusaid meetmeid ühekordsete nõude ja kilekottide pakkumise ja tarbimise vähendamiseks kõikjal ühtmoodi, on igal asutusel ja ettevõttel võimalik otsustada võimaluste piires neid vältida järgnevalt:

- Ühekordseid nõusid ega kilekotte ei kasutata enda asutustes ega korraldatavatel sündmustel (sh avalikud asutused, ettevõtted, koolid, lasteaiad, kultuuri- ja spordiasutused).
- Pudelvett ei pakuta, kus joogiveena saab serveerida kraanivett.
- Joogi- ja sööginõud on pestavad (alternatiivina ühekordseid nõusid ei pakuta).
- Toidu kaasamüügiks ei kasutata ühekordseid nõusid ega kotte.
- Turundust tehakse vastutustundlike vahenditega.
- Võimaldatakse hulgi kaasamüüki enda või korduspakendisse.

Näide 1. Ühekordsete nõude vältimine ja juhtimissüsteemid. Iga asutus peaks üle vaatama, kellele ja millistel alustel allutakse ning kes milliseid otsused peab tegema, et vältida ühekordsete nõude kasutamist.

Meede: Kärdla Linnaraamatukogu pakutakse külastajatele joogivett kannuga ja klaasides.

Positiivne aspekt: tegevus aitab otseselt vältida ühekordsete nõude tarbimist.

Risk: olukord sõltub tööl viibiva töötaja eelistusest või juhataja otsusest.

Juhtimissüsteem: selleks, et ei realiseeruks kestlikuma alternatiivi kasutamise lõpetamise risk, peaks otsus olema kinnitatud raamatukogu tegevust reguleerivates juhtimissüsteemides vähemalt ühes valitsemisdokumendis:

- Kärdla Linnaraamatukogu on Kärdla Osavalla Valitsuse hallatav asutus, mille põhimääruse kinnitab Hiiumaa Vallavolikogu.
- Põhimääruses on viidatud, et raamatukogu juhindub oma tegevuses Eesti Vabariigis kehtivatest õigusaktidest, sh rahvaraamatukogu seadusest, UNESCO rahvaraamatukogude manifestist, Hiiumaa Vallavolikogu (edaspidi volikogu) ja Hiiumaa Vallavalitsuse (edaspidi valitsuse) õigusaktidest ja põhimäärusest.
- Raamatukogu vara vallatakse, kasutatakse ja käsutatakse ning varalisi kohustusi võetakse Hiiumaa valla vallavara valitsemise korra järgi. Hiiumaa valla vallavara valitsemise korras on keskkonnaaspektid mainitud vaid "vallavara kasutusse andmise / võõrandamise eelläbirääkimistega pakkumise korras".

Pilt 11. Kärdla Linnaraamatukogu.

Tabel 3. Näide meetmete kohaldamise rollidest ja praegusest olukorrast

	Kohalik omavalitsus	Serveerimiskoht	Elanik, külastaja
Meede: pudelivett ei pakuta, kui joogiveena saab serveerida kraanivett.	Kärdla Linnaraamatu-kogu on Kärdla Osavalla Valitsuse hallatav asutus, mille põhimääruse kinnitab Hiiumaa Vallavolikogu.	Varustab end vajaliku inventariga või liitub teenusega ning teavitab klienti.	Saab kohapeal juua vett klaasist või täita oma pudelit.
OLUKORD Punane viitab puudustele juhtimissüsteemis. Rohelisega on kirjeldatud toimiv juhtimissüsteem või praktika	Raamatukogu põhi-määruses ei ole sätestatud eesmärki vältida ühekordseid nõusid-pakendeid. Ka Eesti Vabariigi õigusaktid, UNESCO rahvaraamatukogude manifest ega muu kohalik õigusakt ei sätesta normina serveerida joogiveena kraanivett ning võimaldada selleks vajalikud vahendid.	Kohapeal on karahvin ja joogiklaasid. Lisainfot nende võimaluste kohta nähtaval kohal ei ole.	Käitub vastavalt võimalustele ning linnaraamatukogu kasutamise eeskirjale, mis sätestab, et raamatukogus peab lugeja säilitama korda ja vaikust, ei tohi eksida üldtunnustatud tavade ja heade kommete vastu ning saab kasutada raamatukogu teenuseid viisil, mis ei häiri teisi lugejaid ega kahjusta raamatukogu vara. ^{xii}

Pilt 12. Tarmo Roos, ehitusettevõtte Mapri suvepäevadelt Hiiumaal.

Näide 2. Ühekordsete nõude vältimine. Väikestel toitlustusasutustel ei ole tavaliselt kirjalikke juhiseid ühekordsete nõude vältimiseks, kuid tõenäoliselt on ettevõtete põhimõtted seotud omanike väärtustega ning neist peetakse üldiselt kinni. Väärtuseks võib olla põhimõtte tagada klientide teenindamisel parim kvaliteet. Kuna toitu tarbitakse pigem kohapeal, ei müüda seda ühekordsetes nõudes kaasa. Küll aga tuleb ette, et ürituste teenindamisel neid kasutatakse. Põhjused:

- nõude esteetika peab sobituma pakutava toidu kvaliteediga;
- suur üritus eeldab suurt nõude kogust;
- ürituste tellijad ei ole seadnud eesmärgiks vältida ühekordsete nõude kasutamist.

Viimane põhjus illustreerib ühtaegu eri osaliste rollist lähtuvate valikute tegemise tähtsust ja juhtimissüsteemide olulisust. Kui tellijal on ettevõtte strateegias tähtis arvestada jäätmete vähendamise, laieneb see ka ürituskorralduse põhimõtetele oma üritustel. Seega

sõltub Hiiumaal korraldatava eraürituse ühekordsete nõude vältimine tellija kestliku juhtimise põhimõtetest.

Tabel 4. Näide meetmete kohaldamise rollidest ja praegusest olukorrast

MEEDE	Tellija	Müügikoht	Elanik, külastaja
Joogi- ja sööginõud on pestavad (ühekordseid nõusid alternatiivina ei pakuta).	Sätestab lepingulise nõude ürituskorraldajale, teenusepakkujale, müügikohale.	Varustab end vajaliku inventariga või liitub teenusega ning teavitab klienti.	Saab kohapeal juua vett klaasist või täita oma pudelit.
OLUKORD Punane viitab puudustele juhtimissüsteemis. Rohelisega on kirjeldatud toimiv juhtimissüsteem või praktika	Eraettevõtted alles arendavad oma kestliku juhtimise põhimõtteid. Vähestel avalikel asutustel on lepingus sätestatud nõuded ürituskorraldajale, teenusepakkujale, müügikohale.	Kohapeal on teatud määral võimalik pestavaid nõusid kasutada. Puudub harjumus pakkuda kliendile võimalust vältida ühekordsete nõude kasutamist.	Käitub vastavalt võimalustele.

Positiivne aspekt: üldiselt ühekordseid nõusid ei kasutata.

Risk: olukord sõltub kliendi soovidest.

Juhtimissüsteem: et ei realiseeruks ühekordsete nõude kasutamise risk, peab nende vältimise põhimõte olema sätestatud vähemalt ühes dokumendis:

- erasektori tellija kestliku ürituskorralduse põhimõtetes,
- avaliku sektori tellija sise-eeskirjades,
- müügikoha kestliku juhtimise põhimõtetes.

Tabel 5. Rollipõhine tegevusmaatriks

MEETMED	Kohalik omavalitsus	Tellija	Ürituskorraldaja	Teenusepakkuja	Müügi- või serverimis-koht	Elanik, külastaja
Avalikud asutused ei kasuta ühekordseid nõusid ega kilekotte asutustes ega korraldatavatel sündmustel.	Sätestab reeglid kohalikus jäätmehoolduseeskirjas ja avalike ürituste läbiviimise korras, teavitab avalikkust ja kontrollib.	Sätestab lepingulise nõude ürituskorraldajale, teenusepakkujale, müügikohale.	Sätestab lepingulise nõude toidlustajatele-kauplejatele, leiab teenusepakkuja, teavitab kliente.	Varustab end vajaliku inventariga, teeb koostööd teiste asutustega, et tagada suuremad mahud erakorralistes oludes.	Varustab end vajaliku inventariga, liitub teenusega.	Saab teavet kohapeal kasutatavatest lahendustest, enda õigustest ja kohustustest.
Kohalikud asutused (koolid, lasteaiad, kultuuri- ja spordiasutused jne) ei kasuta ühekordseid nõusid ega kilekotte enda asutustes ega korraldatavatel sündmustel.	Sätestab reeglid kohalikus jäätmehoolduseeskirjas ja asutuste põhimääruses, teavitab avalikkust ja kontrollib reeglite täitmist.	Sätestab lepingulise nõude ürituskorraldajale, teenusepakkujale, müügikohale.	Sätestab lepingulise nõude toidlustajatele-kauplejatele, leiab teenusepakkuja, teavitab kliente.	Varustab end vajaliku inventariga, teeb koostööd teiste asutustega, et tagada suuremad mahud erakorralistes oludes.	Täidab seaduse, kohalike eeskirjade ja lepingutega sätestatud nõudeid, varustab end vajaliku inventariga või liitub teenusega ning teavitab klienti.	Saab teavet kohapeal kasutatavatest lahendustest, enda õigustest ja kohustustest.
Pudelivett ei pakuta, kui joogiveena saab serverida kraanivett.	Rajab avalikke joogikohti, teavitab avalikkust, sätestab reeglid kohalikus jäätmehoolduseeskirjas ja nõuded avalike ürituste läbiviimise korras ja kontrollib reeglite täitmist.	Sätestab lepingulise nõude ürituskorraldajale, teenusepakkujale, müügikohale.	Sätestab lepingulise nõude toidlustajatele-kauplejatele, leiab teenusepakkuja, teavitab kliente.	Võimaldab nõuete kohast vajaduspõhist pakendiringlussüsteemi.	Täidab seaduse, kohalike eeskirjade ja lepingutega sätestatud nõudeid ja teavitab klienti.	Saab teavet vee kättesaadavuse kohta ning võimaluse soetada oma veepudel.

MEETMED	Kohalik omavalitsus	Tellijä	Ürituskorraldaja	Teenusepakkuja	Müügi- või serverimis-koht	Elanik, külastaja
Joogi- ja sööginõud on pestavad (ühekordseid nõusid alternatiivina ei pakuta).	Sätestab reeglid kohalikus jäätmehoolduseeskirjas ja kontrollib reeglite täitmist.	Sätestab lepingulise nõude ürituskorraldajale, teenusepakkujale, müügikohale	Sätestab lepingulise nõude toidlustajatele-kauplejatele, leiab teenusepakkuja, teavitab kliente.	Võimaldab nõuetekohast vajaduspõhist pakendiringlussüsteemi.	Täidab seaduse, kohalike eeskirjade ja lepingutega sätestatud nõudeid, varustab end vajaliku inventariga või liitub teenusega ning teavitab klienti.	Saab teavet kohapeal kasutatavate lahenduste, enda õiguste ja kohustuste kohta.
Toidu kaasamüügiks ei kasutata ühekordseid nõusid.	Sätestab reeglid kohalikus jäätmehoolduseeskirjas ja nõuded avalike ürituste läbiviimise korras, teavitab avalikkust ja kontrollib reeglite täitmist.	Sätestab lepingulise nõude ürituskorraldajale, teenusepakkujale, müügikohale.	Sätestab lepingulise nõude toidlustajatele-kauplejatele, leiab teenusepakkuja, teavitab kliente.	Võimaldab nõuetekohast vajaduspõhist pakendiringlussüsteemi.	Täidab seaduse, kohalike eeskirjade ja lepingutega sätestatud nõudeid.	Saab teavet kohapeal kasutatavate lahenduste, enda õiguste ja kohustuste kohta.
Turundust tehakse vastutustundlike vahenditega.	Sätestab põhimõtted vastutustundliku turunduse poliitikas.	Sätestab põhimõtted vastutustundliku turunduse poliitikas.	Sätestab põhimõtted vastutustundliku turunduse poliitikas.	Sätestab põhimõtted vastutustundliku turunduse poliitikas.	Sätestab põhimõtted vastutustundliku turunduse poliitikas.	Saab vastutustundliku turunduse kaudu teavet kestlike valikute kohta.
Võimaldatakse hulgi kaasamüüki enda vm korduspakendisse.	Sätestab reeglid kohalikus jäätmehoolduseeskirjas, võimaldab toetusmeetmeid, teavitab avalikkust ja kontrollib reeglite täitmist.	Sätestab lepingulise nõude ürituskorraldajale, teenusepakkujale, müügikohale.	Sätestab lepingulise nõude toidlustajatele-kauplejatele, leiab teenusepakkuja, teavitab kliente.	Võimaldab nõuetekohast vajaduspõhist pakendiringlussüsteemi.	Täidab seaduse, kohalike eeskirjade ja lepingutega sätestatud nõudeid.	Teab võimalust osta kaasa hulgi oma pakendisse, ringluspakenditeenust vm täitmisteenust.

HIUMAA ZERO WASTE TEEKONNAL

Jäätmeteta majandamine (*zero waste*) on ressursside hoidmine vastutustundliku tootmise, tarbimise ja korduskasutuse kaudu. Seejuures ei hõlma toodete, pakendite ja materjalide ringlussevõtt põletamist ega keskkonda või inimestevahel kahjustavaid heitmeid maale, veele ega õhku.

Euroopa Liidu tööstus ja poliitika on eesrindlikem maailmas, käsitledes jäätmeid aina rohkemates kontekstides materjalina. Seda enam lasub kohalikel omavalitsustel koormus tulla toime muutustega, mis mõjutavad ühtaegu majanduslikke, sotsiaalseid ja keskkonnaküsimusi. Maapiirkondades on maaharimise säilitamise ning kohalike töökohtade ja kogukondade vastupidavusvõime tagamine tähtsam kui eales varem.

Jäätmeteta majandamise tegevuskava juurutamise näiteid leidub sadadest omavalitsustest üle Euroopa. Profiili ja arenguetapi järgi on neile välja töötatud praktilised juhtnöörid jäätmeteta majandamise rakendamiseks^{xlii}. Ühekordsete nõude ja kilekottide vähendamise kontseptsiooni ja tegevuskava koostamine on üks mõjus sekkumine kestliku jäätmehooldussüsteemi juhtimisel.

Kohalikud omavalitsused Euroopas jagunevad jäätmete tekke ja käitlemise poolest laias plaanis kolme profiili:

- tööstuslikud – kõrge jäätmete põletamise määr, keskpärane jäätmete ümbertöötlus, kuid suur jäätmetekke;
- linna- ja maapiirkonna segu – algeline, kuigi mitte olematu jäätmete ümbertöötamise infrastruktuur;
- maapiirkonnad – vähene teadlikkus ja piiratud praktilised võimalused ringlussevõtuks.

Materjalide ringlussevõtu ja jäätmetekke vähendamise tagamisel on tähtis arvestada praegu tekkivate jäätmete ja nende käitluspraktikaga. Iga kohalik omavalitsus vajab üleminekustrateegiat, mis toetab ambitsioonikat jäätmetekke vältimist ja vähendamist, aga arvestab ka vajadusega tekkivaid jäätmeid ladestada või põletada. Investeeringud, mille tasuvus tulevikus sõltub senise raiskava tegevuse jätkumisest, on üks suurim mõjutegur, mis takistab jäätmeteta majanduse põhimõtete juurutamist.

Näited Euroopast tõestavad, et kohalikul tasandil on võimalik saavutada kuni 90 protsendiline jäätmete liigiti kogumine. Jäätmeteta ringmajandav majandusmudel pakub võimalust ka atraktiivsemate töökohtade loomiseks, mis võimaldab inimestel peale lihtsalt tööjooks olemise rakendada ka muid oskusi ja võimeid. Materjaliringluse tagamiseks vajalikud töökohad loovad uusi tööturule sisenemise võimalusi ka vähemustele ja haavatavatele gruppidele. Praktiliste näidete pinnalt on näha, et mida kestlikum on materjalikäitlus, seda enam töökohti on võimalik luua. Kuna tööd loovad suuremat väärtust, siis on ka palgad kõrgemad, töökohad püsivamad ja lõppkokkuvõttes ka inimesed rohkem rahul, sest töö pakub võimalust eneseteostuseks.

Lähteolukorra kirjeldamiseks koostab Teeme Ära SA omavalitsustele jäätmeprofiile, et tuvastada võtmekohad, millest sõltub

- jäätmetekke vähenemine;

- maksimaalne materjalide ringlussevõtt;
- ühtlustatud liigiti kogumine;
- mugav ja mõistlik jäätmekäitlus;
- vähese keskkonnakoormusega kogukond, kus keskkonnateadlikkus on olulisel kohal.

KOKKUVÕTE

Jäätmeteta majandamise aluseks on jäätmekäitluse detsentraliseerimine, näiteks luues kohalikku korduskasutussüsteemi või toetades kohalikku tootmist, et vastata kohaliku kogukonna vajadustele. Siinse dokumendi järgi elluviidava tegevuskava koostamine omavalitsusele nõuab konkreetseid samme, täiendavaid vahendeid ning kindlasti poliitilist valmisolekut ja huvi. Ühekordsetest nõudest täielikult keeldumine on näide kohalikust initsiatiivist nõuda rohkem, kui seda teeb seadus, ning hoogustada kohalikul tasandil tegutsema kestlikke ettevõtteid. Edukas elluviimine eeldab osaliste koostööd ning lühi- ja pikaajaliste eesmärkide seadmist, hõlmates liigiti kogumist, jäätmetekke ennetust, taristu planeerimist ja jäätmetekke vähenemisega kaasneva ülemineku planeerimist.

i https://letsdoitfoundation.org/wp-content/uploads/2021/02/Keep-It-Clean-Plan2020_LDIF.pdf

ii zerowastecities.eu/project/elevating-reuse-in-cities-eric/

iii Pakendiseadus, <https://www.riigiteataja.ee/akt/107032023017?leiaKehtiv>

iv Ühekorraplasti direktiiviga hõlmatud tooteid täpsustav suunisdokument <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2021:216:FULL&from=EN>

v Keskkonnaministeeriumi 31.03.2023 nr 9-2/23/1014-2 vastusest Acento OÜ infopäringule

vi <https://hiiumaa.ee/liigu-looduses>

vii Keskkonnaagentuur, 2018 <https://www.keskkonnaagentuur.ee/et/uudised/tahelepanu-allplastprugi>

viii Korduskasutussüsteeme toetavad uuringud ja näited lisas 3.

<https://ringmajandus.envir.ee/sites/default/files/Plastit%C3%B6%C3%B6stus.pdf>

ix Teeme Ära SA, 2021, https://teemearasihtasutus.ee/wpcontent/uploads/2021/02/20200209_Uhekorraplasti-direktiiv-ja-ringmajandust-toetavadlahendused-koos-Teeme-Ara-poliitika-kujundamise-soovitustega.pdf

x Norstat, Pakendi uuring, 29.01–28.02.2021, N1000 – meetod CATI/WEB 50/50, 2021

xi Eurobaromeeter, <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/et/be-heard/eurobarometer>

xii <https://emf.thirdlight.com/link/mtrsnli6m4q0-wm25fb/@/preview/1,10.07.2023>

xiii Kohandatud Zero Waste Europe'i materjalidest <https://zerowasteurope.eu/wp-content/uploads/2022/06/Packaging-Reuse-vs-Packaging-Prevention.docx-1.pdf>

xiv <https://ringmajandus.envir.ee/sites/default/files/Plastit%C3%B6%C3%B6stus.pdf>

xv Stockholmi konventsiooni regionaalne keskus, Plastic's toxic additives and the circular economy (2020)

https://ipen.org/sites/default/files/documents/plastics_and_additives_finallow-o-en.pdf

xvi ODI, Phasing out plastics (2020) https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/resourcedocuments/odi-et-cp-synthesis-report-sep20-proof02_final2.pdf

xvii Utrechti ülikooli, Zero Waste Europe'i ja Reloopi uuring korduskasutussüsteemide keskkonnakasudest, 2020 <https://bit.ly/3a1Y83N>

xviii Plastrateegia on osa Euroopa Komisjoni ringmajanduse tegevusplaanist, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018DC0028&from=EN>

xix Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2019/904, 5. juuni 2019, teatavate plasttoodete keskkonnamõju vähendamise kohta, nn ühekorraplasti direktiiv, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0904&from=ES>

xx EEA, 2019, <https://www.eea.europa.eu/publications/preventing-plastic-waste-in-europe>

xxi Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele, milles tehakse kindlaks liikmesriigid, kelle puhul on ohus 2025. aastaks püstitatud olmejäätmete korduskasutamiseks ettevalmistamise ja ringlussevõtu eesmärgi, 2025. aastaks seatud pakendijäätmete ringlussevõtu

eesmärgi ning 2035. aastaks võetud jäätmete prügilasse ladestamise vähendamise eesmärgi saavutamise, Brüssel, 08.06.2023 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023DC0304>

xxii Hiiumaa valla jäätmekava 2021-2026
https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/4221/2202/0034/Lisa_Hiiumaa%20valla%20jaatmekava%202021-2026.pdf#

xxiii Hiiumaa jäätmekava 2021-2026
https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/4221/2202/0034/Lisa_Hiiumaa%20valla%20jaatmekava%202021-2026.pdf#

xxiv SEI Tallinn, 2020. Segaalmejäätmete, eraldi kogutud paberi- ja pakendijäätmete ning elektroonikaromu koostise ja koguste uuring <https://www.sei.org/publications/segaolmejaatmete-uuring/>

xxv Rohetiiger, Majandustoimkond: Pakendid 21.10.2020

xxvi https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/4280/9202/2007/PuhalepaVVol_15092022_m19_Lisa.pdf#

xxvii Tegevuskava 2022-2026
https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/4280/9202/2007/HiiumaavVol_15092022_m19_Lisa3.pdf#
https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/4280/9202/2007/HiiumaavVol_15092022_m19_Lisa3.pdf#

xxviii Hiiumaa valla jäätmekava 2021-2026
https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/4221/2202/0034/Lisa_Hiiumaa%20valla%20jaatmekava%202021-2026.pdf#

xxix RT I, 07.03.2023, 1, <https://www.riigiteataja.ee/akt/107032023001>

xxx Direktiiv 94/62/EÜ pakendite ja pakendijäätmete kohta, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:01994L0062-20180704>, ja direktiiv 2019/904 teatavate plasttoodete keskkonnamõju vähendamise kohta, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0904&from=ES>

xxxi <https://kliimaministeerium.ee/ulevaade-jaatmeseaduse-pakendiseaduse-ja-tubakaseaduse-peamistest-muudatustest-mis-seotud-uhekoridse#tarbimise-vahendamis>

xxxii 2022-2023, Innotiimi kogemus ühekoridse plasti tarbimise vähendamise töögrupist.

xxxiii <https://kik.ee/et/toetatavad-tegevused/ringmajanduspohised-tootmis-ja-tarbimismudelid>

xxxiv Hiiumaa jäätmehoolduseeskiri, <https://www.riigiteataja.ee/akt/427102018012?leiaKehtiv>

xxxv Olmejäätmete sortimisjuhend, <https://kliimaministeerium.ee/liigiti-kogumise-juhendid-ja-sildid>

xxxvi <https://www.eesti.ee/et/asutuste-kontaktid/kohalikud-omavalitsused/vallavalitsused/hiiumaa/hiiumaa-vallavalitsus>

xxxvii Rahvusvaheline andmebaas avalike joogipunktide infoga, <https://www.refill.org.uk/world-refill-day/>

xxxviii Korduskasutuse ärimudelitest Euroopas ja kohalike omavalitsuse meetmetest nende toetamisel, <https://drive.google.com/file/d/1XnfWG7VHChif6n7N6wBFiAh6UQZuAImU/view>

xxxix Näiteid kestlike ürituste korraldamisest Eestis, <https://www.saaremaavald.ee/documents/17113760/34513651/Praktiline+juhend+keskkonnas%C3%B5bralike+%C3%BCrituste+korraldamiseks.pdf/0ba01170-e361-4647-b5ec-509e30430d98>

xl Praktilised soovitused ja kontrollnimekirjad ürituskorraldajatele, <https://www.tartu2024.ee/ellujaamise-kunstid/keskkonnajuhend>

xli Kärkla Linnaraamatukogu kasutamise eeskiri, RT IV, 21.04.2021, 8, <https://www.riigiteataja.ee/akt/421042021008>

xlii The Zero Waste Masterplan, https://zerowastecities.eu/wp-content/uploads/2020/07/2020_07_07_zwe_zero_waste_cities_masterplan.pdf